

KIRJOITTAMISEN YHTEYKSIÄ KYSELLEN JA KONSTRUOIDEN

Pirjo Vaittinen, Virke 1/2021

Satu Erran väitöskirja *Minä kirjoittajana, lukio ympäristönä – Näkökulmia kirjoittamisen opetukseen* tarkastettiin 25.9.2020 verkkovälitteisesti Jyväskylän yliopistossa, missä kustos istui, väittelijä oli kuva- ja ääniyhteyden päässä Berliinissä ja opponenttina toiminut dosentti, FT Henna Makkonen-Craig Helsingissä, yleisö seurasi keskustelua omien tietokoneidensa ääressä. Väitöskirja on julkaistu osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8261-4>, ja siihen sisältyvät myös aiemmin muualla ilmestyneet neljä artikkelia.

Artikkeliväitöskirjan noin sadan sivun kokoavassa osuudessa on tiivistetty ja arvioitu osatutkimusartikkelien tulokset. Sen lisäksi on katsottu artikkelien aineistoja, tutkimusasetelmia ja tuloksia uusimman teorian tiedon ja kirjoittamisesta käydyn keskustelun kautta. Siten tuodaan esille syvennettyä näkemystä ja uusia näkökulmia kirjoittamiskäsityksistä ja niiden tutkimisesta.

Satu Erran artikkeliväitöskirja osoittaa, että artikkeleihin on mahdollista osallistua tieteelliseen keskusteluun ja yhtä artikkelia koskeva taustatyö tai tulokset voivat johtaa uusiin näkökulmiin, täsmentyviin omien tavoitteiden määrittelyihin ja tutkimuskysymyksiin sekä artikkeliväitöskirjalta edellytettyyn yhtenäisen aihepiirin selkeytymiseen.

Tutkimus kertoo itsensä

Vuonna 2017 *Virittäjässä* julkaistussa Kimmo Svinhufvudin kanssa kirjoitetussa artikkelissa analysoidaan, miten Roz Ivaničnin kirjoittamisen diskurssit näkyvät sellaisissa institutionaalisissa dokumenteissa kuin vuoden 2003 Lukion opetussuunnitelman perusteissa ja Ylioppilastutkinnon äidinkielen määräyksissä vuodelta 2012. Analyysin tulos, että lukiossa kirjoitetaan laajemmin kuin ylioppilastutkinnossa mitataan, tuntuu oikealta.

Satu Erra on kirjoittamisen diskursseja lukiolaisten kirjoitelmissa käsittelevässä artikkelissaan (*Sananjalka* 2019) käyttänyt samaa Ivaničnin tutkimuskirjallisuuden pohjalta laatimaa kirjoittamisesta puhumisen luokittelua vuodelta 2004, joka Suomessakin on etenkin Kimmo Svinhufvudin (2007/2016) ansiosta muodostunut yleistiedoksi kirjoittamisesta. Lukiolaisten kommenteilta ei pidäkään odottaa sosiaalisten käytänteiden tai sosiopoliittisen puhutavan käyttöä koulun kirjoittamisen yhteydessä, mutta tulosten pohjalta on hyvä kysellä, miten opiskelijoille saataisiin todellisen keskusteluun osallistumisen mahdollisuus ja valtaa kirjoittajina.

Artikkeli lukiolaiskirjoittajan toimintaa mahdollistavista ja estävistä tarjoumista on ilmestynyt vuonna 2018 *Scriptum: Creative Writing Research Journalissa*, Satu Erran tohtorintutkimuksen pääaineen, Jyväskylän yliopiston Kirjoittaminen-oppiaineen tutkimusjulkaisussa. Artikkelissa Satu Erra tarjoaa kirjoittamisen ekologiaa yhdeksi näkökulmaksi kirjoittamisen tutkimukseen. Kirjoittamisen ekologia yhdistetään vuonna 2020 *Ainedidaktiikka*-verkkojulkaisussa ilmestyneessä artikkelissa reflektion ja kirjoittajaidentiteetin käsitteisiin. Tarkoituksena on täydentää niillä uutta teoreettista kehystä.

Ekologia metaforana

Satu Erra määrittelee ekologian kirjoittamisen tutkimuksen yhteydessä käytettynä metaforaksi ja viittaa siihen, että kielen avulla rakennetaan todellisuutta. Hän ottaa esille ekologia-termin kirjoittamisesta puhumiseen liittyvää käyttöä 1970-luvulta lähtien. Ekologinen kirjoittaminen on tuotu vaihtoehdoksi prosessikirjoittamisen oletetulle yksilökeskeisyydelle. Ekologia on nähty kehyksenä tekstitaidoille, teksteillä toimimiselle, ja on biodiversiteetin tapaan korostettu kielten ja kielimuotojen moninaisuutta voimavarana.

Ekologinen lingvistiikka on kiinnostunut kielestä suhteina ihmisen ja ympäröivän maailman välillä: konteksti ympäröi kieltä, kieli määrittää kontekstia. Konteksti on ympäristön synonyyminä käytössä edelleen, ja juuri lingvistiikasta on viime kädessä peräisin artikkelin keskeinen termi tarjouma, mutta muuten siihen ei sitouduta. Kirjoittamisen ekologia nähdään väitöskirjassa lähellä Ivaničnin sosiopoliittiseksi nimeämää kirjoittamiskäsitystä, jossa tietoisuus kirjoittamiseen liittyvästä vallan käytöstä on keskeistä. Satu Erra sulkee ensin artikkelissa ympäristöasioiden käsittelyn kirjoittamisen ekologian ulkopuolelle, mutta väitöskirjassa hän sanoo, että ”kirjoittajan eettisyys voi olla vastuuta luonnosta ja ympäristöstä tai sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta” – vallan lisäksi kirjoittajalla on vastuuta ja myös eettisyys liittyy kirjoittamiseen.

Erran tutkimuksessa ekologia nähdään ensisijaisesti ”kirjoittamisen paikkoina”, luonto, luokkahuone, sähköiset ympäristöt, tunnilla kirjoittaminen tai lukio elämänvaiheena ja instituutiona. Ekologia-metaforan edellyttämä systeemien verkosto ja vuorovaikutus ympäristön kanssa ei hahmotu toimintana. Kynän ja näppäimistön tai palautteen ja arvioinnin termein ei kirjoittaja tule esiin oliona, joka on sidottu ekosysteemiin solujaan myöten, ei luonnon suojelijana eli luonnon yläpuolelle siitä huolehtimaan asettuvana tai sen hallitsijana. Tärkeämpää kuin lainata termi, on uusi tapa nähdä ilmiö.

Metaforat ovat myös kognitiivisia, ajattelun elementtejä, eikä ole siis kyse pelkästä termin lainaamisesta vaan myös käsitteellisen järjestelmän lainaamisesta.

Kirjoittajuus

Satu Erra ei kerro, mikä oli se tutkimuskysymys, joka sai hänet pyytämään lukiolaisia vuonna 2006 kirjoittamaan otsikolla ”Minä kirjoittajana” ja vuosina 2016 ja 2017 kysymään kirjoittamisesta.

Hän palaa siihen ja käyttää teoreettisessa kehittämissä hyväkseen käsitettä kirjoittajaidentiteetti. Roz Ivanič on pitänyt merkityksellisenä sitä, että toiminta ympäristössä ja kirjoittamiseen liittyvät käytännöt muovaavat vaikuttaa kirjoittajan identiteettiä. Sosiaalisesti tarjolla olevia mahdollisuuksia minuudelle, resursseja ja rajoituksia voi kutsua positioiksi.

Satu Erra tulkitsee kirjoittajaidentiteettiä ”kirjoittajan käsityksenä omasta toimijuudestaan ja vallastaan kirjoittajana”. Hän etsii jälkiä siitä analysoimalla kirjoitelma-aineistoa lingvistisesti, tarkastellen tekstien kielellisiä ja diskursiivisia valintoja.

Eri teorioita yhdistävänä näkökulmana kirjoittamiseen olevissa lukiolaisten omaa kirjoittamista pohtivissa teksteissä on reflektio. Se näkyy omien valintojen ymmärtämisenä ja lukijan puoleen kurkottamisena. Kirjoittajat jakavat omaa kokemustaan ja toisaalta asettuvat keskustelemaan vaihtoehtoisten näkemysten kanssa. Reflektiivinen kirjoittaminen osoittautuu myös dialogiksi, vuorovaikutukseksi.

Tällä tavoin tarkasteltuna lukiolaisille tavanomaiseen, väitöskirjassa paljon kritisoituun tehtävänantoon ja kirjoittamistilanteeseen sijoitetut, irrallisina annetut kirjoitustehtävät näyttävät tuottavan kiinnostavaa jälkeä, josta hyväntahtoinen tutkija-lukija saa paljon irti. Kirjoittamaan oppii kirjoittamalla, mutta pitää myös oppia ymmärtämään kirjoittamista ja itseään kirjoittajana, tulla tietoiseksi omasta toiminnastaan, kirjoittamisesta. Kirjoittamisesta pitää siksi puhua ja kirjoittaa, sitä pitää prosessoida yhteisesti.

Kirjoittajia tukemaan

Roz Ivanič on ehdottanut kirjoittamisen opetukseen kokonaisvaltaisuutta. Erilaiset näkökulmat ovat luonnollinen osa kirjoittamista. Yhtenä niistä on luonnollistunut Suomen kouluissa jo viisikymmentä vuotta vaikuttanut prosessikirjoittaminen, joka tietokoneiden tarjoamien uusien resurssien ja käytänteiden myötä on myös muuttunut. Monimodaaliset digitaaliset viestintäympäristöt kuuluvat nyt kirjoitustaitojen opiskelun

arkeen. Digitaalisten ympäristöjen vaikutus onkin luettavissa opetussuunnitelmista, missä on korvattu kirjoittaminen monilukutaidolla tai monimuotoisten tekstien tuottamisella. Monilukutaito-käsite onkin purettava ekologian tapaan: se on verkostomainen ilmiö, jonka muodostavat useat systeemit, yhteydessä toisiinsa ja vuorovaikutuksessa toistensa kanssa; siihen kuuluva kirjoittaminen on jo puolestaan kompleksinen ilmiö, johon liittyy monenlaisen kommunikaatiosysteemiin liittyvää tietoa.

The New London Group (1996) korosti oppilaiden omaa elämisaailmaa opetuksen lähtökohtana, velvoitti opettajan huomiomaan jokaisen oppilaan yksilöllisenä, oman sosiolingvistisen taustansa tuotoksena ja ohjaamaan oppilasta käyttämään erilaisia merkitysresursseja niin, että oppilas pystyy soveltamaan uutta oppimaansa omaa arvomaailmaansa vastaavasti, näkemään maailman uudesta näkökulmasta sekä laajentamaan ilmaisurepertuaariaan ja tuottamaan uudenlaisia merkitykokonaisuuksia. Tämä pedagoginen puoli ei ole Suomessa käytävässä keskustelussa juuri päässyt esille, vaan on keskitytty tekniikkaan ja multimodaalisuuteen.

Satu Erra on tehnyt kriittistä tutkimusta, jossa on lukiolaisten äänin tuotu esille paljon lukion kirjoittamiseen ja kirjoittamisen opetukseen liittyviä epäkohtia ja ongelmia. Tutkimuksen empiirisyys merkitsee sitä, että päätelmiä on tehty suppean aineiston analyysin avulla siten, että on hyödynnetty paljon aiempaa tutkimusta ja teorioita tulkintojen, päättelyn ja argumentoinnin yhteydessä, keskustellen, dialogissa. Satu Erra kirjoittaa, että erilaiset oppijat ja kirjoitustilanteet pitää huomioida, jotta ”lukiokirjoittamisen kestävä kehitys tähtää moninaisuuden ylläpitämiseen ja opiskelijoiden toimintamahdollisuuksien parantamiseen.”

PIRJO VAITTINEN

VIRKE 1/2021 ss. 40 - 42